

АЛЕКСАНДАР ГАТАЛИЦА

Уредништво Летописа: *Како бисте у њоеиичком смислу оиисали акиуелни иренуиак савремене српске ирозе? Шија је наследило иосимодернизам осамдесетих и деведесетих година ироииклоџ века?*

Александар Гаиалица: Српска проза почетка 21. века не разликује се од италијанске, мађарске или израелске. Имамо оштру поделу на две врсте књижевности. Прву бих назвао очајничко терапеутском, а другу узалудно трансцендентном. Очајни терапеути међу књижевницима регрутују се углавном из млађих генерација и они хоће да осветле пакао садашњег тренутка у којем не постоји никаква трансценденција, дакле никакво поимање простора који није продужетак нашег искуства или нашег задовољства. Пишу из најдубљих побуда, не би ли њима и онима који читају њихове књиге било лакше. Такви романи отварају ране, задају ударце, негују естетику ружног и немају намеру да своју поетику помере ни за милиметар даље од обесмишљене стварности из које је бог одавно протеран. Насупрот њима, узалудни трансценденталисти пишу све рапсодичније књиге, са све дубљим и озбиљнијим филозофским порукама. Нечитљивост рукописа је препорука, потреба да се роман окружи са десетак стручних водича уобичајена ситуација. Ако књига не буде имала читалаца, тим горе по читаоце. Постоји само једна ствар која је ујединила прве и друге: и једни и други протерали су причу са својих страница – очајници зато што је стварност толико мрска да у њу не може да стане ниједна прича; трансценденталисти стога што је прича проста, пучка и није јој место у књижевности која се већ одавно одвојила од те неиздржљиве стварности. Ја, као писац, стога већ годинама имам само једну мисао: како да на својим страницама спасем причу.

Све чешће се догађа да романописци пишу сценарије за филмове и серије, а да драматурзи добијају књижевне награде. Веза између књижевности и филмске уметности постоје све чвршћа. Како ће се то одразити на саму књижевност?

Пишем сценарија за телевизију где сам запослен; преводим драме које се играју на сцени, али када почнем с писањем романа, ја уживам да га оденем речима и мислима тако и толико да он никада не може бити екранизован без велике штете по укупну вертикалу мисли и литерарних описа. Могу бити добри и романи брзе акције, сталних дијалога и кроки описа, али то је оскудна књижевност и ретко из те опоре земље може да никне велика биљка литературе. Када се роман одене у лепоту речи и реченица, он постаје луксузан. А каква је то књижевност ако није луксузна и не нуди и више него што може да се поједе?

Српср је у прошлом веку поставио питање за кога се пишу књижевности. Да ли можете да одговорите данашњеј читаоца српске прозе? Да ли је у питању један тип читача, или је посредно више различитих типова?

Данашњи прави читалац српске прозе живи у месту од педесет хиљада становника. На читање га покреће пријатна провинцијска чамотиња, добра библиотека, и немаштина која га спречава да купује књиге које су му непотребне. Такав читалац замишља писца који живи у Београду, Нишу или Новом Саду као неког гладијатора који мора да се бори са силама немерљивим, и зато чита сваку његову нову књигу, јер је убеђен да је писац њоме спасао и своју душу и своју главу, а он – читалац из малог места – помоћи ће му тиме што ће му дати подршку у својој тишини, у градићу који је, нема сумње, мање опасан и изазован. Овакве читаоце треба неговати и чувати. Они су ти због којих пишемо књиге. Они књиге не читају као критичари, као неверне Томе, као циници, већ у њих читавају своју страст и склони су да и од писаца који су понегде били бледи, плитки или наивни начине добре литерате, а када се сусретну с истински великом књигом, данима иду као пијани и свој градић не могу да препознају. Ово није никакво литерарно претеривање, или јефтина идеализација. Путујући Србијом, од Димитровграда до Суботице, упознао сам стотине, можда и хиљаде таквих читалаца.

У којој мери политичка коректност утиче на тематичку и квалитет савремене српске прозе? Да ли имате утисак да постоји политички утицај на распоред снага у књижевном пољу?

Политичка коректност, као и политичка некоректност, дубоко је супротна сваком правом процесу стварања – томе су ме учили моји велики професори на Катедри за светску књижевност. Ја се, дакле, као њихов ученик, нисам тиме никада бавио, јер ми је било глупо да на то губим време. Многим писцима то није глупо и такви у литературу улазе зато да би од ње нешто добили, а не стога да би јој нешто дали. Професор Зоран Гавриловић, кога су многе млађе генерације већ заборавиле, говорио нам је да у естетском смислу нема никакве разлике између фашистичке и антифашистичке књижевности – и једна и друга има рок трајања. Прва је нестала сломом фашизма, а друга ће, говорио нам је профетски још почетком осамдесетих година двадесетог века, нестати када избледи емотивно сећање на фашизам. Видимо данас где је место многим антифашистичким писцима: од Ремарка до Хајнриха Мана, а њихов утицај у време када нам је то говорио Зоран Гавриловић још је био знатан. Дакле, укратко, политичка коректност, као и политичка некоректност, ништавно утиче на квалитет српске, или било које друге прозе.

Чак и онда када је себе њправдала као израз снаге стила, као у случају Флоберове Мадам Бовари, њроза је њоседовала и снажан крииички њошеницијал. Да ли савремена српска њроза њоседује крииички њошеницијал и њроштив чеџа се она буни, ако је њај њошеницијал сачувала?

Ово питање наставак је претходног, а на њега могу одговорити у истом тону. Књижевност треба да се буни, књижевност треба и мора да буде морална, она мора да жигоше неправду и ниске побуде, књижевност обавезно мора да буде на страни човека, малог па и великог ако је човек, али ако то чини памфлетистички или плакатерски, онда није од користи ни себи, ни моралу, ни човеку. Литература је кула у коју могу да уђу само они који хоће да мисле, и једино они који после читања књиге желе да буду другачији него што су били када су започели с њеним читањем. Књижевност је отуд катализатор читаочевог размишљања. Добра књига не треба да каже: „Устани, мали човече”, „Сутра је дан за буну”, или „Доста си трпео”, већ ако је добра – да нагна читаоца да сам себи након читања књиге, каже: „Мали сам човек, али морам да устанем!”, „Сутра мењам нешто око себе, па ако треба и на буну ћу се дићи!” и најпоследње: „Не могу више да трпим неправду и понижавања – ова књига ми је на то указала и ја не смем да је изневерим.”